

IMPLEMENTATIE HELDER OP SCHOOL VERKENNING 2021

IMPLEMENTATIE HELDER OP SCHOOL

Verkenning 2021

Team Helder op School

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1. De pijlers van Helder op School	4
1.2. Geschiedenis van Helder op School	5
1.3. De implementatie van Helder op School	6
1.4. Huidig onderzoek	7
2. Onderzoeksmethode	8
2.1. Onderzoeksvragen	8
2.2. Onderzoeksoptzet	8
2.3. Verwerking van de gegevens en analyse	9
3. Samenwerking	10
3.1. Communicatie vanuit het Helder op School-team	10
3.2. Deskundigheidsbevordering	12
3.3. Conclusies	13
4. Beleid	15
4.1. Tools voor het opstellen van beleid	15
4.2. Conclusies	16
5. Educatie	17
5.1. Lespakketten	17
5.2. Docententraining	18
5.3. Conclusies	19
6. Schoolomgeving	20
6.1. Materialen voor ouders	20
6.2. Conclusies	21
7. Signaleren en begeleiden	22
7.1. Materialen om problemen te signaleren	22
7.2. Conclusies	23

Literatuur	27
Bijlage 1: Digitale vragenlijst	28
Bijlage 2: Interview protocol.....	30

1. Inleiding

Helder op School is een integraal preventieprogramma voor scholen die aandacht willen schenken aan de preventie van alcohol, tabak, drugs en problematisch gamen. Helder op School maakt gebruik van de Gezonde School-aanpak (Van Koperen e.a., 2020), waarin vier pijlers centraal staan: beleid, educatie, schoolomgeving (ouders) en signaleren en begeleiden. Voor iedere pijler heeft het Helder op School-programma verschillende materialen ontwikkeld waarmee scholen planmatig en gestructureerd aan de slag kunnen om het middelengebruik onder leerlingen terug te dringen.

1.1. De pijlers van Helder op School

Veel scholen besteden aandacht aan de preventie van roken, alcohol- en drugsgebruik. De wijze waarop dit gebeurt is echter lang niet altijd effectief (Onrust e.a., 2016). Uit onderzoek is gebleken dat een integrale benadering, waarbij lessen over roken, alcohol en drugs zijn ingebed in een breder geheel van activiteiten, tot de beste resultaten leidt (EMCDDA, 2019; Tobler e.a., 2009). Deze integrale benadering vormt de basis van Helder op School.

Beleid

Middelenpreventie op school begint altijd met een goed schoolbeleid waarin heldere afspraken zijn vastgelegd die bij iedereen bekend zijn. Dit beleid is kort gezegd het 'plan van aanpak'. Er wordt in vastgelegd welke regels op school gelden en hoe deze worden gehandhaafd. Daarnaast is in het beleid beschreven welke voorlichting er wordt gegeven aan de leerlingen en hoe ouders hierbij betrokken worden. Tot slot is het belangrijk dat wordt vastgelegd hoe de zorgstructuur eruit ziet voor leerlingen die problemen ervaren door het gebruik van middelen.

Educatie

De pijler Educatie bestaat uit verschillende lespakketten die speciaal zijn ontwikkeld voor leerlingen van verschillende leeftijden. Elke leeftijdsfase kent eigen uitdagingen. Preventiestrategieën die hierop aansluiten zijn het meest effectief (Onrust e.a., 2016). Daarnaast heeft Helder op School lespakketten voor leerlingen van het praktijkonderwijs (pro) en voortgezet speciaal onderwijs (vso). Deze leerlingen zijn extra kwetsbaar voor problemen met middelengebruik. Lespakketten die ontwikkeld zijn voor het reguliere onderwijs zijn voor deze leerlingen daarom meestal niet geschikt (Turhan e.a., 2017).

Schoolomgeving

Uit onderzoek is gebleken dat de omgeving veel invloed heeft op het gedrag van jongeren. Als jongeren anderen zien roken of alcohol drinken, zullen zij zelf ook eerder in de verleiding komen. Het helpt dus als medewerkers, ouders en bezoekers op school het goede voorbeeld geven door niet te roken of alcohol te

drinken. Daarnaast heeft onderzoek herhaaldelijk aangetoond dat lesprogramma's veel effectiever zijn als de ouders hierbij worden betrokken (Onrust e.a., 2016; Newton e.a., 2017). Ouders zijn zich lang niet altijd bewust van de invloed die zij hebben op het middelengebruik van hun kind. Helder op School heeft verschillende materialen ontwikkeld om ouders hierbij helpen.

Signaleren en begeleiden

De school kan een belangrijke rol spelen in het herkennen van problematisch middelengebruik onder leerlingen. Dit vraagt wel om specifieke vaardigheden van het schoolpersoneel. Helder op School biedt ondersteunende materialen aan om signalen te herkennen, het gesprek daarover aan te gaan en leerlingen te begeleiden naar verdere zorg.

1.2. Geschiedenis van Helder op School

Helder op School kent een lange geschiedenis (Lammers e.a., 2020). Het programma is opgestart in 1989 onder de naam De gezonde school en genotmiddelen (DGSG). In eerste instantie werden er lesboekjes ontwikkeld voor het basisonderwijs, waarbij de nadruk lag op drugspreventie. Aanleiding hiervoor was het cannabisgebruik onder Nederlandse jongeren in de jaren 90. In het daarop volgende decennium kwam er steeds meer aandacht voor het alcoholgebruik van de Nederlandse jeugd. Nederlandse jongeren werden de zuipschuiten van Europa genoemd. Dit had tot gevolg dat er binnen De gezonde school en genotmiddelen meer nadruk kwam te liggen op alcoholgebruik. In de daarop volgende periode werd tabaksontmoediging een steeds belangrijker thema. Voorlichting over roken is altijd onderdeel geweest van de lesprogramma's, maar in deze periode werd het aanbod uitgebreid met materiaal dat uitsluitend gericht was op tabaksontmoediging (Smokefree Challenge). De meest recente ontwikkeling betrof de toevoeging van een nieuw thema binnen het preventieprogramma. De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor problemen die kunnen ontstaan door gamen en het gebruik van sociale media. Dit resulteerde in de ontwikkeling van verschillende materialen over beeldschermgebruik. Deze laatste uitbreiding had tot gevolg dat de naam De gezonde school en genotmiddelen niet meer goed aansloot bij de reikwijdte van het programma. Dit was een van de redenen om in 2019 te kiezen voor een nieuwe naam: Helder op School.

In de afgelopen decennia is niet alleen de focus van het programma meermaals verschoven, maar zijn er ook steeds meer doelgroepen bijgekomen. Het aanbod voor het basisonderwijs werd al snel uitgebreid met materialen voor het voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo). In het laatste decennium kwamen daar ook materialen voor het praktijkonderwijs (pro) en voortgezet speciaal onderwijs (vso) bij. In dezelfde periode werd bovendien verdere differentiatie aangebracht in het lesmateriaal voor het vo, door ontwikkeling van nieuwe lespakketten die aansluiten bij de verschillende fasen uit de adolescentie: de vroege adolescentie (Frisse Start), de middenadolescentie (Samen Fris) en de late adolescentie (InCharge).

Helder op School is dus voortdurend in ontwikkeling. Het preventieprogramma heeft van begin af aan ingespeeld op de meest recente cijfers en trends. Daarbij is een goed wetenschappelijk fundament altijd de basis geweest. Dit houdt in, dat bij de ontwikkeling van nieuwe materialen altijd gebruik is gemaakt van de nieuwste wetenschappelijke inzichten. Bovendien zijn er gedurende de looptijd van het programma meerdere onderzoeken uitgevoerd naar de effecten van de verschillende onderdelen, waarvan de bevindingen altijd zijn meegenomen in de doorontwikkeling van het programma. Dit heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat er inmiddels geen klassikale voorlichting meer wordt gegeven aan leerlingen van het basisonderwijs. De startleeftijd is in de afgelopen jaren namelijk steeds verder opgeschoven en kinderen op het basisonderwijs hebben tegenwoordig meestal een negatieve houding ten opzichte van roken, alcohol en drugs. Dit heeft tot gevolg dat het risico van voorlichting (de kans dat leerlingen nieuwsgierig worden) groter is dan het verwachte preventieve effect (De Leeuw e.a., 2014).

1.3. De implementatie van Helder op School

De implementatie van Helder op School wordt landelijk geïnitieerd en gecoördineerd vanuit het Helder op School-team van het Trimbos-instituut. De implementatie van Helder op School wordt in het onderwijs echter verzorgd door Gezonde School-adviseurs (GSA's) van GGD'en en preventieprofessionals van instellingen voor verslavingszorg (ivz). Vanuit Helder op School zijn er gedurende de looptijd van het preventieprogramma, allerlei materialen en trainingen ontwikkeld om hen hierbij te ondersteunen.

Zoals beschreven in de voorgaande paragraaf, zijn er in de afgelopen decennia verschillende veranderingen doorgevoerd in het aanbod van Helder op School. Ditzelfde geldt voor de wijze waarop het programma wordt geïmplementeerd. In de beginfase lag het zwaartepunt bij het opzetten en onderhouden van een stuurgroep op de scholen, om te borgen dat het programma integraal volgens de pijlers werd uitgevoerd. Deze werkwijze (er werd gewerkt met een planning van drie jaar) is gaandeweg meer losgelaten vanwege de arbeidsintensiviteit van deze aanpak (Lammers e.a., 2020). In deze periode waren de afspraken tussen het ministerie van VWS en het Trimbos-instituut er vooral op gericht om zoveel mogelijk scholen kennis te laten maken met het programma, ook al was hier maar sprake van één of twee pijlers. Dit had tot gevolg dat in 2012 ongeveer 70-75% van de scholen met onderdelen van het programma werkten. Bij veel van deze scholen was echter niet langer sprake van een integrale aanpak. De belangstelling vanuit scholen ging vooral uit naar lessen. Uit effectonderzoek bleek bovendien dat ook de kwaliteit van deze lessen vaak te wensen overliet. De wijze waarop het programma op dat moment in de praktijk werd uitgevoerd bleek niet langer effectief (Malmberg e.a., 2015). Deze onderzoeksresultaten waren aanleiding voor aanvullend onderzoek naar mogelijkheden om de implementatie van het programma te verbeteren (Bovens e.a., 2015). Een van de belangrijkste aanbevelingen was dat de implementatie veel meer gericht moet zijn op de kwaliteit van uitvoer dan op het aantal scholen die met het programma werken. Dit heeft ertoe geleid dat er binnen Helder op School inmiddels wordt gewerkt met verplichte docententrainingen bij alle lespakketten. Bovendien moeten GSA's en preventieprofessionals voordat zij Helder op School op een school mogen implementeren, eerst zelf een

training volgen. In dezelfde periode zijn er ook allerlei nieuwe implementatiematerialen ontwikkeld om te ondersteunen bij de implementatie van de verschillende pijlers. Deze materialen zijn allen ondergebracht in de [Toolkit voor preventiewerkers](#) op de website van Helder op School.

1.4. Huidig onderzoek

In navolging op het onderzoek naar de implementatie van Helder op School uit 2015, is in 2021 opnieuw onderzoek gedaan naar de wijze waarop Helder op School geïmplementeerd wordt. Doel van dit onderzoek was het evalueren van de huidige implementatiestrategie en ondersteunende materialen, om zo nodig verdere aanpassingen door te voeren. De onderzoeksmethode is beschreven in hoofdstuk 2. De resultaten van het onderzoek zijn achtereenvolgens beschreven in hoofdstuk 3 (Samenwerking), 4 (Beleid), 5 (Educatie), 6 (Schoolomgeving) en 7 (Signaleren en begeleiden). Conclusies en aanbevelingen zijn te vinden in hoofdstuk 8.

2. Onderzoeksmethode

Het programma Helder op School is voortdurend in ontwikkeling. In de afgelopen decennia zijn er verschillende aanpassingen doorgevoerd aan de hand van nieuwe wetenschappelijke inzichten, maatschappelijke trends en praktijkervaringen. Deze aanpassingen hebben niet alleen betrekking op de inhoud van het programma, maar ook op de wijze waarop Helder op School wordt geïmplementeerd. Om inzicht te krijgen in eventuele verbeterpunten in de implementatie van Helder op School, is een verkenning uitgevoerd onder verschillende GSA's en preventieprofessionals die ervaring hebben met Helder op School.

2.1. Onderzoeksvragen

Tijdens de verkenning zijn verschillende onderzoeksvragen beantwoord. In de eerste plaats is onderzocht in hoeverre de respondenten tevreden zijn over de samenwerking met het landelijke Helder op School-team. Vervolgens is voor de vier pijlers van Helder op School nagegaan, in hoeverre de beschikbare materialen bekend zijn en gebruikt worden en hoe de verschillende materialen gewaardeerd worden. Tot slot is onderzocht aan welke aanvullende materialen de respondenten behoefte hebben.

2.2. Onderzoeksopzet

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een digitale vragenlijst en verdiepende interviews.

Vragenlijst

In de vragenlijst waren negentien vragen opgenomen over de samenwerking met het landelijke Helder op School-team van het Trimbos-instituut en de verschillende beschikbare materialen (bijlage 1). De vragenlijst was toegankelijk via een link in de nieuwsbrief van Helder op School en kon anoniem worden ingevuld. Deze nieuwsbrief is naar 294 professionals verstuurd, waarvan 37 professionals de vragenlijst hebben ingevuld. De achtergrond van deze respondenten is niet bekend, omdat in de vragenlijst niet naar demografische kenmerken is gevraagd.

Interview

Aan het einde van de digitale vragenlijst konden de respondenten kenbaar maken of zij bereid waren hun antwoorden nader toe te lichten in een verdiepend interview. Uiteindelijk hebben 13 respondenten hun contactgegevens ingevuld, waarna zij zijn benaderd door een medewerker van het landelijke Helder op School-team voor een telefonisch interview. Eén van deze respondenten was werkzaam bij een GGD en de resterende respondenten waren afkomstig van verschillende instellingen voor verslavingszorg, verspreid over het land. In het interview werd gevraagd naar de ervaringen van de respondent met het preventieprogramma Helder op School. Het interview werd afgenomen aan de hand van een

interviewprotocol (bijlage 2) en duurde ongeveer 45-60 minuten. Het eerste deel van het interview ging in op de samenwerking met het landelijke Helder op School-team. In het tweede deel van het interview werden de materialen die bij de verschillende pijlers horen, besproken. Tot slot werden er nog een aantal algemene vragen over de implementatie van Helder op School gesteld.

2.3. Verwerking van de gegevens en analyse

De antwoorden op de digitale vragenlijst zijn ingelezen in SPSS, waarna de data is samengevat met behulp van beschrijvende statistieken. De interviews zijn opgenomen, waarna de geluidsopnamen zijn uitgeschreven. De ervaringen van de respondenten zijn vervolgens per thema gegroepeerd en samengevat.

3. Samenwerking

De implementatie van Helder op School verloopt via een getrapte implementatiestructuur, waarbij het landelijk Helder op School-team kennis en materialen deelt met contactpersonen uit verschillende regio's. Deze GSA's en preventieprofessionals implementeren dit vervolgens op scholen bij hen in de regio. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de samenwerking tussen het landelijke Helder op School-team en de GSA's en preventieprofessionals.

3.1. Communicatie vanuit het Helder op School-team

Het landelijke Helder op School-team communiceert op verschillende manieren met professionals uit de regio. Er wordt gemiddeld 6 keer per jaar een nieuwsbrief verstuurd waarin informatie is opgenomen over geplande trainingen en nieuwe ontwikkelingen. Daarnaast worden er ieder jaar verschillende regiobezoeken ingepland om informatie uit te wisselen met professionals van een bepaalde organisatie. Afhankelijk van de behoefte wordt er toelichting gegeven op onderdelen van Helder op School en worden vragen beantwoord. Voor alledaagse ondersteuning bij de implementatie van Helder op School, is er een helpdesk waar professionals met al hun vragen terecht kunnen.

Vragenlijst

In de digitale vragenlijst is gevraagd naar het oordeel over de verschillende manieren waarop het Helder op School-team met de contactpersonen uit de regio communiceert. Daarnaast is een oordeel gevraagd over de communicatie in het algemeen. De antwoorden van de respondenten zijn weergegeven in tabel 1.

Van de 37 respondenten die de digitale vragenlijsten hebben ingevuld, waren 30 respondenten bekend met de nieuwsbrief van Helder op School. Het grootste deel van hen, beoordeelde de kwaliteit van de nieuwsbrief als goed. De meeste respondenten gaven aan geen regiobezoek te hebben meegemaakt. Van de 11 respondenten die zich wel een regiobezoek konden herinneren, was 1 respondent ontevreden over de kwaliteit van het regiobezoek. De andere respondenten waren redelijk tot zeer tevreden. De meeste respondenten gaven aan niet bekend te zijn met de helpdesk van Helder op School. Van de 13 respondenten die bekend waren met de helpdesk, beoordeelden de meeste respondenten de kwaliteit van de helpdesk als goed. De meeste respondenten hadden bovendien een positief oordeel over de communicatie in het algemeen.

Tabel 1: Communicatie vanuit het Helder op School-team

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Nieuwsbrief			6	15	9
Regiobezoek	1		3	3	4
Helpdesk			4	7	2
Algemeen			8	26	5

Interviews

De meeste geïnterviewde respondenten waren bekend met de nieuwsbrief. Zij waren positief over de kwaliteit van de nieuwsbrief en vonden dit een goede manier om informatie over te dragen. Een aantal respondenten gaf aan de nieuwsbrief volledig te lezen, terwijl anderen antwoordden dat zij alleen informatie ophalen die op dat moment voor hen relevant is. Geen van de geïnterviewde respondenten kon een alternatief voor de nieuwsbrief bedenken, maar er werden wel verschillende suggesties voor verbetering genoemd:

- Betere promotie van de nieuwsbrief door bijvoorbeeld onderdelen op de website te plaatsen, sociale media in te zetten of de nieuwsbrief onder de aandacht te brengen tijdens trainingen en andere contactmomenten.
- Duidelijker aangeven wat de functie is van de verschillende artikelen uit de nieuwsbrief. Is iets bedoeld om te informeren of wordt bijvoorbeeld ook om actie gevraagd?
- Timing van de nieuwsbrieven zoveel mogelijk afstemmen op de jaarplanning in de praktijk, bijvoorbeeld door in de zomerperiode wervingsmaterialen onder de aandacht te brengen.
- Meer verbinding zoeken met de Gezonde School, bijvoorbeeld door het ondersteuningsaanbod in de nieuwsbrief onder de aandacht te brengen.
- Regelmatig aandacht besteden aan het standpunt van het Helder op School-team over terugkerende thema's, zoals het gebruik van ervaringsdeskundigen of het geven van voorlichting in het basisonderwijs.

Uit de interviews bleek verder dat de geïnterviewde respondenten over het algemeen tevreden waren over de samenwerking met het landelijke Helder op School-team. Wel is er sprake van een duidelijk verschil in het oordeel van professionals die al langere tijd met Helder op School werken en professionals voor wie dit niet geldt. Professionals die langere tijd met Helder op School werken, weten goed bij wie ze terecht kunnen en waar ze informatie kunnen vinden. Bij vragen nemen zij contact op met het Helder op School-team. Zij weten zowel het algemene mailadres van de helpdesk (helderopschool@trimbos.nl) als de individuele medewerkers goed te vinden. Deze professionals oordeelden positief over het contact met het Helder op School-team. Meerdere professionals gaven aan dat het Helder op School-team snel en

adequaat reageert en goed meedenkt bij vragen of problemen. Nieuwe medewerkers hebben meer moeite om hun weg te vinden. De helpdesk was bij hen relatief onbekend en sommige nieuwe professionals gaven aan dat zij contact opnemen met het Trimbos-instituut lastig vinden, omdat zij niet goed weten waar of bij wie ze moeten zijn.

3.2. Deskundigheidsbevordering

Het Helder op School-team biedt verschillende vormen van deskundigheidsbevordering aan. Voor ieder lespakket is er een train-de-trainersbijeenkomst ontwikkeld, waarbij ingegaan wordt op de achtergrond en inhoud van dit betreffende lespakket. Daarnaast wordt er ingegaan op meer generieke onderwerpen zoals omgaan met weerstand en negatieve interacties in de klas en de houding van de docent. Het nadeel hiervan is dat er overlap bestaat tussen de train-de-trainersbijeenkomsten voor de verschillende lespakketten. Om deze overlap te verkleinen, is er vanuit het Helder op School-team nagedacht over een alternatieve opzet van het trainingsaanbod. In het voorjaar van 2022 is daarom een nieuwe basistraining ontwikkeld waarin algemene trainingsvaardigheden centraal staan. Hierdoor kunnen de trainingen voor de verschillende lespakketten worden ingekort en ligt het accent meer op de achtergrond en de inhoud van het lespakket zelf. In 2021 is ook een introductiecursus ontwikkeld voor nieuwe medewerkers, waarin het Helder op School-programma als geheel nader wordt toegelicht.

Doordat fysieke bijeenkomsten in 2020 en 2021 vanwege de geldende coronamaatregelen lastig te organiseren waren, zijn alle bestaande trainingen in deze periode digitaal aangeboden.

Vragenlijst

In de vragenlijst is gevraagd hoe de respondenten aankijken tegen de implementatie van de verschillende lespakketten door middel van bijbehorende train-de-trainersbijeenkomsten. Een krappe meerderheid was positief over deze werkwijze, maar de meningen waren wel verdeeld.

Tabel 2: Implementatie van lespakketten via train-de-trainersbijeenkomsten

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Train-de-trainer	2	3	10	13	4

Interviews

Tijdens de interviews is dieper ingegaan op de inhoud van de train-de-trainer bijeenkomsten. Het merendeel van de respondenten is van mening dat de bijeenkomsten te lang duren en dat er teveel sprake is van overlap tussen de verschillende trainingen, omdat bepaalde onderdelen in elke training terugkomen. Verschillende respondenten gaven aan dat veel informatie bij hen al bekend is, waardoor de herhaling in elke training onvoldoende recht doet aan hun kennis en ervaring. De voorgestelde (en inmiddels aangebrachte) wijziging in het trainingsaanbod (een basistraining met kortere modules per lespakket), wordt door de respondenten toegejuicht. Nagenoeg alle respondenten toonden begrip voor het

feit de alle trainingen op dit moment online worden aangeboden. De meeste respondenten gaven aan een digitale bijeenkomst saai te vinden dan een fysieke bijeenkomst, waarbij het vasthouden van de concentratie lastiger is. Ook werd het contact en de uitwisseling met de andere deelnemers gemist. Aan de andere kant werden ook verschillende voordelen van online bijeenkomsten genoemd. Door het ontbreken van reistijd, is het gemakkelijker om de bijeenkomst in te plannen. Ook merkten verschillende respondenten op, dat er veel meer train-de-trainersbijeenkomsten werden aangeboden dan in het verleden het geval was toen alle trainingen nog fysiek plaatsvonden. Dit werd door alle respondenten gewaardeerd, al waren verschillende respondenten van mening dat de omschakeling van fysiek naar online trainen sneller had gekund. De meeste respondenten gaven aan in de toekomst graag een combinatie van online en fysieke bijeenkomsten te zien, waarbij langere bijeenkomsten (vanaf 1,5/2 uur) zoveel mogelijk fysiek zouden moeten plaatsvinden, terwijl kortere bijeenkomsten online aangeboden kunnen worden. De keuze voor online of fysiek zou volgens de respondenten ook afhankelijk kunnen zijn van het doel van de bijeenkomst. Zo werd benoemd dat bijeenkomsten met een meer informatief karakter goed online kunnen worden aangeboden, terwijl bijeenkomsten gericht op het leren van vaardigheden en uitwisseling beter fysiek kunnen plaatsvinden. Hoewel niet alle geïnterviewde professionals bekend waren met de nieuwe introductiecursus over Helder op School, waren de respondenten wel positief over deze ontwikkeling. Er werden door de respondenten daarnaast nog enkele suggesties voor verbetering van het trainingsaanbod aangedragen:

- Minder presentatie (dia's) en meer interactieve elementen opnemen in de trainingen.
- De verschillende trainingen zowel fysiek als online aanbieden, zodat de professionals zelf kunnen kiezen wat het meest aansluit bij hun behoefte.
- Onderscheid maken tussen ervaren en minder ervaren trainers, zodat er betere uitwisseling tot stand kan komen.
- Accreditatie van de trainingen bij het SKJ (Stichting Kwaliteitsregister Jeugd).

3.3. Conclusies

- Het Helder op School-team gebruikt verschillende manieren om te communiceren met de professionals die Helder op School implementeren in de regio. Deze zijn echter lang niet bij alle respondenten bekend.
- De nieuwsbrief van Helder op School is het meest bekend en wordt over het algemeen goed gewaardeerd.
- Wel zijn er verschillende suggesties gedaan om de nieuwsbrief beter onder de aandacht te brengen en beter te laten aansluiten op de praktijk.
- Professionals die al langere tijd met Helder op School werken, weten over het algemeen hun weg goed te vinden en zijn tevreden over de samenwerking met het landelijke Helder op School-team.
- Nieuwe professionals weten niet goed waar en bij wie zij terecht kunnen.
- De meningen over het bestaande trainingsaanbod voor professionals zijn verdeeld.

- Professionals die al langere tijd met Helder op School werken, zijn van mening dat de huidige trainingsstructuur niet goed aansluit bij hun kennis en ervaring; trainingen worden als te lang beoordeeld en er is overlap tussen de trainingen.
- Professionals zijn enthousiast over de voorgestelde opzet met een introductiecursus voor nieuwe medewerkers, een basistraining met algemene trainingsvaardigheden en kortere modules per lespakket.
- Het wordt gewaardeerd dat alle trainingen meerdere keren per jaar te volgen zijn.

4. Beleid

Middelenpreventie op school begint altijd met een goed schoolbeleid waarin heldere afspraken zijn vastgelegd die bij iedereen bekend zijn. GSA's en preventieprofessionals kunnen de school ondersteunen bij het opstellen van een 'plan van aanpak', waarin is vastgelegd welke regels op school gelden en hoe deze worden gehandhaafd.

4.1. Tools voor het opstellen van beleid

Het Helder op School-team heeft verschillende materialen ontwikkeld om scholen hiermee te helpen. Deze materialen zijn opgenomen in een [Toolkit](#) voor professionals welke te vinden is op de website van Helder op School.

Vragenlijst

In de digitale vragenlijst is gevraagd of de respondenten bekend zijn met de materialen die door het Helder op School-team zijn ontwikkeld. Vervolgens gaat de vragenlijst in op de waardering van de beschikbare materialen. Van de 37 respondenten waren 27 respondenten bekend met de tools voor het opstellen van beleid. Deze respondenten waren bijna allemaal positief over de kwaliteit van de materialen.

Tabel 3: Tools voor het opstellen van beleid

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Materialen			1	21	5

Interviews

In de interviews is dieper ingegaan op de beschikbare materialen. Enkele geïnterviewde respondenten waren niet bekend met de materialen en een paar respondenten gaven aan alleen bekend te zijn met specifieke documenten, zoals de voorbeeldreglementen. Verschillende respondenten vertelden dat zij regelmatig gebruik maken van de beschikbare materialen. De voorbeeldreglementen, het stappenplan middelenvrije school (po, vo en mbo) en de richtlijn Verslavingspreventie in het onderwijs, werden verschillende keren genoemd. Andere respondenten gaven aan geen gebruik te maken van de beschikbare materialen. Hiervoor werden verschillende redenen aangedragen. In sommige gevallen had dit te maken met de taakverdeling tussen de GGD en de instelling voor verslavingszorg, waarbij ondersteuning bij het opstellen van beleid in verschillende regio's bij de GGD is belegd. Hierdoor spelen preventieprofessionals van de instelling voor verslavingszorg geen rol bij het opstellen van het schoolbeleid. Andere respondenten benoemden dat er vanuit de school weinig vraag is naar ondersteuning bij het opstellen van beleid. Er waren echter ook respondenten die niet goed wisten waar ze de materialen kunnen vinden en op welke manier zij deze materialen het beste kunnen inzetten.

In de verdiepende interviews is bovendien gevraagd welke behoeften de respondenten hadden ten aanzien van materialen ter ondersteuning van het opstellen van beleid. Er werden verschillende suggesties aangedragen:

- Een inleidend stuk of routing toevoegen in de toolkit over de beschikbare materialen en de wijze waarop deze kunnen worden ingezet.
- Meer procesmatig beschrijven hoe het schoolbeleid tot stand komt; bij wie moet je zijn, bij welke overleggen sluit je aan.
- De tools gaan nu vooral in op regelgeving, maar zouden ook aandacht moeten besteden aan het inplannen van activiteiten op de andere pijlers.
- Het toevoegen van een onderbouwing waarom een integrale aanpak van middelenpreventie belangrijk is, zodat gemeenten en scholen hiervan overtuigd raken.
- Het toevoegen van een onderbouwing waarom het belangrijk is om beleid op te stellen en regelmatig te herijken, zodat scholen hiervan overtuigd raken.
- Het toevoegen van een uitgebreidere toelichting op standpunten vanuit Helder op School, bijvoorbeeld over het inzetten van eenmalige educatieve activiteiten.
- Het toevoegen van een richtlijn over het omgaan met nieuwe middelen en hypes; dit hoeft niet gericht te zijn op een specifiek middel, maar wel over de omgang met hypes in het algemeen.
- Het toevoegen van een richtlijn over het omgaan met dealen en het ronselen van leerlingen voor drugscriminaliteit; dit vraagstuk ligt minder in het verlengde van gezondheid en zorg en vraagt om samenwerking met andere partijen.

4.2. Conclusies

- Vanuit het Helder op School-team zijn er verschillende materialen ontwikkeld die scholen kunnen ondersteunen bij het opstellen van beleid.
- Deze materialen zijn bij het merendeel van de respondenten bekend en worden positief beoordeeld.
- Verschillende respondenten maken regelmatig gebruik van de ontwikkelde materialen.
- Een deel van de respondenten houdt zich niet bezig met het schoolbeleid, omdat er in veel regio's sprake is van een taakverdeling tussen de GGD en instelling voor verslavingszorg.
- Er waren echter ook respondenten die zich wel bezighouden met het opstellen van beleid, maar niet bekend zijn met de beschikbare materialen.
- Daarnaast worden er ook materialen gemist. Enerzijds is er behoefte aan meer toelichting op het proces en het gebruik van de materialen. Anderzijds wordt ook informatie over specifieke onderwerpen gemist.

5. Educatie

De pijler Educatie bestaat uit verschillende lespakketten die speciaal zijn ontwikkeld voor leerlingen van verschillende leeftijden. Deze lespakketten bevatten preventiestrategieën die aansluiten bij de ontwikkelingsfase waarin de leerling zich bevindt. Helder op School heeft daarnaast ook een lespakket dat speciaal voor het voortgezet speciaal onderwijs is ontwikkeld.

5.1. Lespakketten

In dit onderzoek is gevraagd naar vijf verschillende lespakketten: Frisse Start (brugklas vo), Smokefree Challenge (klas 1 en 2 vo), Samen Fris (klas 2 en 3 vo), In Charge (bovenbouw vo en leerjaar 1 en 2 mbo) en Be Wise Think Twice (vso cluster 4).

Vragenlijst

In de vragenlijst is eerst gevraagd naar de bekendheid met de verschillende lespakketten. Het meest bekend was het lespakket Frisse Start (31 respondenten), gevolgd door Samen Fris (29 respondenten), Smokefree Challenge (25 respondenten), In Charge (24 respondenten) en Be Wise Think Twice (23 respondenten). Twee respondenten gaven aan geen van deze lespakketten te kennen. De meerderheid van de respondenten was positief over de kwaliteit van de lespakketten, al waren 2 respondenten minder positief over het materiaal.

Tabel 4: Lespakketten

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Lespakketten		2	9	17	5

Interviews

Alle geïnterviewde respondenten hebben ervaring met de implementatie van lespakketten van Helder op School. Frisse Start en Samen Fris worden het meest gebruikt. In Charge en Be Wise Think Twice zijn minder bekend, maar ook deze lespakketten zijn door verschillende respondenten geïmplementeerd. De geïnterviewde respondenten spraken allen positief over de lespakketten. Verschillende respondenten benoemden dat de lespakketten een goede wetenschappelijke basis hebben en samen met de praktijk worden ontwikkeld. Daarnaast vonden verschillende respondenten het goed dat er lessen zijn die aansluiten bij verschillende leeftijden en doelgroepen. Uit de interviews bleek dat de respondenten niet van alle beschikbare materialen op de hoogte zijn. Zo wisten de meeste respondenten niet dat er voor Frisse Start ook een digitale variant is ontwikkeld en ook het materiaal voor leerlingen van het praktijkonderwijs was lang niet altijd bekend.

Hoe de lespakketten vervolgens worden uitgevoerd in de klas, was bij de meeste respondenten niet bekend. Wel benoemden verschillende respondenten dat docenten het lesmateriaal vaak aanpassen. Of dit gevolgen heeft voor de effectiviteit van het lespakket, hangt af van het type aanpassingen dat wordt doorgevoerd. De respondenten hebben echter onvoldoende zicht op de mate waarin gesleuteld wordt aan de werkzame mechanismen uit het lespakket.

De meeste respondenten gaven aan dat de school meestal bepaalt welk lespakket er wordt geïmplementeerd. Het lukt de respondenten niet altijd om de lespakketten te implementeren. Verschillende respondenten benoemden dat de duur van de lespakketten (4 lessen) een struikelblok kan zijn bij de implementatie, omdat sommige scholen het lastig vinden om hier ruimte voor te vinden in het curriculum. Een ander struikelblok dat werd genoemd, is de aansluiting bij de vraag van de school. Voor scholen met een overwegend multiculturele leerlingenpopulatie zijn voorbeelden over alcohol minder passend dan voor scholen met een overwegend westerse leerlingenpopulatie. Ook werd door enkele respondenten opgemerkt dat Frisse Start minder uitdagend is voor havo/vwo-klassen. Er werden door verschillende respondenten suggesties voor verbetering gedaan:

- Aanpassen van de Kahoot-quiz uit het lesmateriaal op de lokale (school)situatie waardoor de relevantie toeneemt.
- Meer materiaal voor jongeren met een niet-westerse achtergrond, bijvoorbeeld meer gericht op blowen.
- Lesmateriaal over gamen en gebruik sociale media.

5.2. Docententraining

Met uitzondering van Smokefree Challenge en de lesboekjes voor het praktijkonderwijs, geldt voor alle lespakketten van Helder op School dat docenten eerst een docententraining moeten volgen voordat zij met het lespakket mogen werken. Deze docententraining wordt gegeven door een getrainde GSA of preventieprofessional.

Vragenlijst

In de digitale vragenlijst is gevraagd hoe de respondenten aankijken tegen het implementeren van de lespakketten door middel van een verplichte docententraining. De meningen van de respondenten over deze docententrainingen waren verdeeld. Iets meer dan de helft van de respondenten stond positief tegenover de docententrainingen, terwijl ongeveer één op de vijf respondenten deze werkwijze als matig beoordeelde.

Tabel 5: Docententraining

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Docententraining		7	8	14	3

Interviews

Net als de respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld, verschilden ook de geïnterviewde respondenten van mening over de docententrainingen. Een deel van de respondenten was positief over de trainingen. Zij vonden het volgen van een docententraining belangrijk voor de kwaliteit van de uitvoering van de lessen. Ook vonden zij de materialen, zoals het trainingshandboek, erg duidelijk. Verschillende respondenten benoemden dat er genoeg ruimte binnen de training is voor maatwerk. Andere respondenten waren minder positief. Zij gaven aan de trainingen te lang te vinden. Verschillende respondenten hebben te maken gehad met weerstand van docenten, veelal vanwege de tijdsinvestering. Er werden verschillende suggesties gedaan voor verbetering van de docententrainingen:

- Inkorten van de training of meer flexibiliteit bieden, zodat onderdelen overgeslagen kunnen worden bij meer ervaren docenten.
- Zorgen dat alle materialen en cijfers up-to-date zijn.
- Zorgen voor een goede onderbouwing van het nut en de noodzaak van de docententraining, om te voorkomen dat docenten elkaar even snel inpraten.

5.3. Conclusies

- Het Helder op School-programma bevat verschillende lespakketten voor verschillende doelgroepen.
- Frisse Start en Samen Fris zijn het meest bekend en worden het meest geïmplementeerd.
- De respondenten zijn over het algemeen positief over de kwaliteit van de lespakketten. De meest genoemde positieve punten zijn de wetenschappelijke basis ervan en de ontwikkeling samen met de praktijk.
- Verschillende respondenten gaven aan dat de lespakketten niet bij alle leerlingen even goed aansluiten. Zij hebben vooral behoefte aan meer materiaal voor leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond.
- Voor bijna alle lespakketten geldt dat een verplichte docententraining noodzakelijk is voordat een docent de lessen mag geven.
- Een deel van de respondenten is minder positief over deze werkwijze.
- Zij hebben te maken met weerstand vanuit de school en zouden graag zien dat de training wordt ingekort.
- Ook is er behoefte aan een betere onderbouwing van de noodzaak van de docententraining.

6. Schoolomgeving

De omgeving heeft veel invloed op het gedrag van jongeren. Als jongeren anderen zien roken of alcohol drinken zullen zij zelf ook eerder in de verleiding komen. Kinderen beginnen bovendien minder snel met roken, alcohol drinken of het gebruiken van drugs als hier thuis op een constructieve manier over wordt gesproken en er duidelijke regels worden gesteld.

6.1. Materialen voor ouders

Helder op School heeft verschillende materialen ontwikkeld om ouders hierbij te helpen. Deze zijn te vinden in een [Toolkit](#) voor professionals op de website van Helder op School. De Toolkit bevat informatie voor ouders in de vorm van folders, filmpjes en websites. Deze materialen kunnen professionals direct gebruiken als zij voorlichting geven aan ouders. Daarnaast bevat de Toolkit ook informatie voor professionals over beschikbare ouderinterventies en achtergrondinformatie over middelenopvoeding, waaronder verschillende factsheets met informatie uit verschillende onderzoeken over opvoeding en middelengebruik. Professionals kunnen deze informatie gebruiken om hun boodschap naar ouders te onderbouwen.

Vragenlijst

In de vragenlijst is eerst gevraagd naar de bekendheid met de verschillende materialen voor ouders. Van de 37 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld, gaven 28 respondenten aan bekend te zijn met de beschikbare materialen. De meeste respondenten waren positief over de kwaliteit van de materialen, al was 1 respondent minder positief over het materiaal.

Tabel 6: Materialen voor ouders

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Lespakketten		1	5	20	2

Interview

Hoewel de meeste geïnterviewde respondenten zeiden bekend te zijn met de materialen voor ouders, blijkt dat niet alle materialen even bekend zijn. De meest bekende materialen voor ouders, waren de materialen die horen bij een bepaald lespakket, zoals de ouderavond behorend bij Frisse Start of het oudergedeelte van Samen Fris. Daarnaast kenden veel respondenten verschillende factsheets over middelenopvoeding. De materialen voor ouders over gamen en sociale media waren het minst bekend bij de respondenten.

Verschillende respondenten gaven aan dat zij de materialen voor ouders regelmatig gebruiken. Deze respondenten waren positief over de kwaliteit van de materialen en vonden de materialen goed

toepasbaar. Andere respondenten gaven aan niet met de materialen van Helder op School te werken. Bij een deel van de respondenten kwam dit voort uit onbekendheid met de beschikbare materialen. Andere respondenten benoemden dat zij gebruik maakten van eigen ontwikkelde materialen. In sommige gevallen komen deze materialen grotendeels overeen met de materialen van Helder op School, maar zijn verschillende aanpassingen doorgevoerd om het materiaal beter te laten aansluiten op de behoefte van een school of de gekozen setting. Daarnaast hebben veel respondenten tijdens de coronaperiode geëxperimenteerd met digitale ouderavonden, hetgeen resulteerde in een veel hogere opkomst dan het geval was bij fysieke ouderavonden. Vanuit Helder op School was een dergelijk aanbod op dat moment nog niet beschikbaar. Ook zijn er door een aantal instellingen voor verslavingszorg nieuwe materialen voor ouders ontwikkeld, waarvan de boodschap grotendeels overeenkomt met de boodschap van de materialen van Helder op School, maar waarvoor nieuwe content is opgesteld.

De geïnterviewde respondenten waren van mening dat niet alle materialen even geschikt zijn voor alle ouders. Als voorbeeld werd verwezen naar de verschillende factsheets. Hieruit blijkt dat het niet voor iedereen duidelijk was voor wie welk materiaal is bedoeld. De factsheets bieden achtergrondinformatie voor professionals, maar het is niet de bedoeling dat deze aan ouders worden overhandigd. De folders die wel voor ouders zijn geschreven, zijn echter ook niet voor alle ouders geschikt. Verschillende respondenten benoemden dat er behoefte is aan materiaal voor laaggeletterde ouders. Daarnaast werd benoemd dat gadgets voor ouders een goede aanvulling zou zijn op het beschikbare materiaal.

6.2. Conclusies

- Het Helder op School-programma bevat verschillende materialen voor ouders én materialen voor professionals die hen kunnen ondersteunen bij het geven van voorlichting aan ouders.
- De meeste respondenten weten dat er materiaal voor ouders beschikbaar is, maar de ontwikkelde materialen zijn lang niet allemaal bij iedereen bekend.
- Daarnaast weten sommige respondenten niet welk materiaal bedoeld is voor ouders en welk materiaal bedoeld is voor professionals.
- Naast de materialen van Helder op School, worden ook eigen materialen ingezet om ouders voor te lichten. De boodschap van deze materialen komt over het algemeen overeen met de materialen van Helder op School.
- Er is behoefte aan materiaal voor laaggeletterde ouders en ondersteunende gadgets.

7. Signaleren en begeleiden

De school kan een belangrijke rol spelen in het herkennen van problematisch middelengebruik of gamegedrag onder leerlingen. Dit vraagt wel om specifieke vaardigheden van het schoolpersoneel. Helder op School biedt ondersteunende materialen aan om signalen te herkennen, het gesprek daarover aan te gaan en leerlingen te begeleiden naar verdere zorg.

7.1. Materialen om problemen te signaleren

Helder op School heeft verschillende materialen ontwikkeld om professionals te ondersteunen bij het uitvoeren van deskundigheidsbevordering op scholen. In tegenstelling tot de materialen voor de overige pijlers van de Gezonde School-aanpak, zijn deze materialen niet rechtstreeks te vinden in de [Toolkit](#) voor professionals op de website van Helder op School. In de Toolkit is wel informatie te vinden over de pijler signaleren en begeleiden, maar er is ook een speciale toolbox ontwikkeld met filmpjes en werkvormen die gebruikt kunnen worden tijdens een training signaleren en begeleiden. Deze toolbox is echter niet openbaar toegankelijk. Hiervoor is gekozen, omdat voor het geven van deskundigheidsbevordering bepaalde kennis en ervaring is vereist. Professionals kunnen toegang krijgen tot de toolbox via de helpdesk van Helder op School (helderopschool@trimbos.nl). Deze werkwijze staat toegelicht in de Toolkit voor professionals.

Vragenlijst

In de vragenlijst is eerst gevraagd naar de bekendheid met de materialen die professionals kunnen ondersteunen bij het geven van deskundigheidsbevordering over signaleren en begeleiden. Van de 37 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld, gaven 27 respondenten aan bekend te zijn met de beschikbare materialen. De meerderheid van de respondenten was positief over de kwaliteit van de beschikbare materialen.

Tabel 7: Materialen om (problematisch) middelengebruik en gamegedrag te signaleren

	Slecht	Matig	Gemiddeld	Goed	Uitstekend
Lespakketten			5	20	2

Interview

De meeste geïnterviewde respondenten gaven aan niet bekend te zijn met de toolbox Signaleren. De respondenten die wel bekend waren met dit materiaal, beoordeelden het positief. De toolbox bevat verschillende elementen die in een training Signaleren en begeleiden gebruikt kunnen worden, zodat professionals zelf invulling kunnen geven aan de training die zij op de school aanbieden. De respondenten die gebruik maken van materialen uit de toolbox, passen het materiaal ook op deze manier toe.

De meerderheid van de respondenten gaf echter aan geen gebruik te maken van de materialen uit de toolbox. Dit komt enerzijds doordat binnen veel instellingen voor verslavingszorg eigen trainingen zijn ontwikkeld en anderzijds doordat veel respondenten het beschikbare materiaal niet kennen. Uit het interview bleek namelijk ook dat verschillende respondenten wel behoefte hadden aan losse elementen die zij zelf in een training kunnen invoegen, zoals in de toolbox opgenomen. Andere suggesties waren het ontwikkelen van een train-de-trainersbijeenkomst voor het geven van deskundigheidsbevordering over signaleren, materialen in het Engels en materialen om de middelenkennis van docenten bij te spijkeren. Tot slot werd opgemerkt dat de manier van toegang verkrijgen tot de toolbox als een barrière werd ervaren.

7.2. Conclusies

- Helder op School heeft verschillende materialen ontwikkeld om professionals te ondersteunen bij het uitvoeren van deskundigheidsbevordering op scholen.
- Deze materialen zijn opgenomen in een toolbox, waarvoor een professional eenmalig toegang moet vragen.
- Deze toolbox is relatief onbekend bij de respondenten en wordt hierdoor ook maar beperkt gebruikt.
- Respondenten die met de toolbox werken zijn positief over de materialen.
- Er zijn verschillende suggesties gedaan voor aanvullende materialen over signaleren en begeleiden.
- Bij sommige respondenten roept het moeten vragen van toegang weerstand op.

8. Conclusies en aanbevelingen

Het programma Helder op School is voortdurend in ontwikkeling. In de afgelopen decennia zijn er verschillende aanpassingen doorgevoerd aan de hand van nieuwe wetenschappelijke inzichten, maatschappelijke trends en praktijkervaringen. Deze aanpassingen hebben niet alleen betrekking op de inhoud van het programma, maar ook op de wijze waarop Helder op School wordt geïmplementeerd. Om inzicht te krijgen in eventuele verbeterpunten in de implementatie van Helder op School, is een verkenning uitgevoerd onder verschillende GSA's en preventieprofessionals die ervaring hebben met Helder op School. In dit hoofdstuk worden de conclusies en aanbevelingen gepresenteerd.

8.1. Conclusies

Samenwerking

De implementatie van Helder op School verloopt via een getrapte implementatiestructuur, waarbij het landelijk Helder op School-team kennis en materialen deelt met contactpersonen uit verschillende regio's. Deze GSA's en preventieprofessionals implementeren dit vervolgens op scholen bij hen in de regio. Uit de verkenning blijkt dat de samenwerking met het Helder op School-team over het algemeen positief wordt beoordeeld. Met name de nieuwsbrief en de helpdesk worden positief gewaardeerd. Er komen echter ook een aantal verbeterpunten naar voren. Professionals die nog niet zo lang met Helder op School werken, weten niet goed waar en bij wie ze terecht kunnen. De helpdesk is niet bij iedereen bekend en de informatie op de website wordt niet door iedereen als toegankelijk ervaren. Ervaren professionals weten over het algemeen wel goed waar ze met hun vragen terecht kunnen of waar ze materialen kunnen vinden. Zij zijn echter van mening dat de huidige trainingsstructuur minder goed aansluit bij hun kennis en kunde, doordat er sprake is van veel overlap tussen de trainingen voor de verschillende lespakketten. Professionals die veel verschillende lespakketten implementeren ervaren daardoor veel herhaling in de aangeboden informatie.

Beleid

Het Helder op School-team heeft verschillende materialen ontwikkeld waarmee GSA's en preventieprofessionals scholen kunnen ondersteunen bij het opstellen van goed schoolbeleid. Deze materialen zijn te downloaden van de website van Helder op School. De meeste professionals zijn bekend met de verschillende materialen en oordelen hier positief over. Minder ervaren professionals weten de materialen echter niet altijd goed te vinden. Daarnaast hebben verschillende professionals behoefte aan meer toelichting op de werkwijze en het gebruik van de verschillende materialen. De website bevat veel verschillende documenten waardoor zij het overzicht kwijtraken. Een handleiding waarin stap-voor-stap is opgenomen op welke manier je het beste te werk kunt gaan en waarom, zou welkom zijn. Ook is er

behoefte aan aanvullende materialen over bijvoorbeeld het omgaan met hypes en preventie van drugscriminaliteit.

Educatie

Van alle beschikbare materialen zijn de verschillende lespakketten van Helder op School het meest bekend bij de professionals. De lespakketten worden over het algemeen positief gewaardeerd, vanwege de wetenschappelijke basis en de ontwikkeling samen met de praktijk. Wel zijn verschillende professionals van mening dat de lespakketten niet bij alle leerlingen even goed aansluiten. Er is vooral behoefte aan meer materiaal voor leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond. Over de verplichte docententraining zijn de meningen verdeeld. Verschillende professionals verwachten dat dit de kwaliteit van de uitvoering in de klas ten goede komt. Sommige professionals ervaren echter veel weerstand op scholen. Zij zouden graag kortere of meer flexibele trainingen zien. Daarnaast hebben enkele professionals behoefte aan een goede onderbouwing van de noodzaak van docententrainingen om scholen van het nut te kunnen overtuigen.

Schoolomgeving

Het Helder op School-programma bevat verschillende materialen voor ouders en materialen voor professionals om hen te ondersteunen bij het geven van voorlichting aan ouders. De meeste professionals weten dat er materiaal voor ouders beschikbaar is. De materialen zijn echter lang niet allemaal bekend en het is ook niet bij iedereen duidelijk welk materiaal voor de ouders zelf is en welk materiaal achtergrondinformatie bevat voor professionals. Daarnaast is er grote behoefte aan materiaal voor moeilijk bereikbare ouders, zoals laaggeletterde ouders. Naast de materialen van Helder op School, worden ook regelmatig andere materialen gebruikt. De boodschap in deze materialen komt echter veelal overeen met die uit de materialen van Helder op School.

Signaleren en begeleiden

Het Helder op School-programma bevat tevens verschillende materialen om professionals te ondersteunen bij het geven van deskundigheidsbevordering aan schoolpersoneel over signaleren en begeleiden. Deze materialen zijn echter relatief onbekend en worden hierdoor maar beperkt gebruikt. Mogelijk komt dit doordat de materialen niet openbaar beschikbaar zijn, maar zijn opgenomen in een toolbox waarvoor eenmalig toegang moet worden gevraagd. De beschikbare materialen worden positief gewaardeerd door de professionals die hier bekend mee zijn, maar de wijze waarop de materialen worden ontsloten roept bij sommige professionals weerstand op. Daarnaast zijn verschillende behoeften geuit voor aanvullend materiaal, waaronder materiaal voor deskundigheidsbevordering over middelenkennis en een train-de-trainersbijeenkomst over het geven van deskundigheidsbevordering over signaleren en begeleiden.

8.2. Aanbevelingen

- Professionals die voor het eerst met Helder op School werken, moeten meer bij de hand genomen worden in de werkwijze van het programma, de beschikbare materialen en contact met het Helder op School-team.
- Het trainingsaanbod moet zodanig worden aangepast dat dit beter aansluit bij het verschil in ervaring van de verschillende professionals die met Helder op School werken. Herhaling moet zoveel mogelijk worden vermeden.
- Er moet een duidelijke handleiding worden ontwikkeld voor professionals waarin stap-voor-stap wordt beschreven op welke wijze het Helder op School-programma het beste kan worden geïmplementeerd en hoe de verschillende materialen daarbij kunnen helpen.
- Op de website van Helder op School moet beter worden aangegeven waarvoor en voor wie de verschillende materialen bedoeld zijn.
- Bij de ontwikkeling van materialen voor leerlingen en ouders moet meer rekening gehouden worden met laaggeletterdheid en/of een niet-westerse migratieachtergrond.
- Beschikbare materialen moeten niet alleen bij de lancering onder de aandacht worden gebracht, maar er moet ook regelmatig aandacht zijn voor bestaande materialen.
- De werkwijze voor de toegang tot de toolbox Signaleren moet opnieuw worden overwogen.

Literatuur

Bovens, R. H. L. M., Esajas, M., Kraijer, V., & Westenenk, J. (2015). Implementatie van het preventieprogramma De Gezonde School en Genotmiddelen in het Voortgezet Onderwijs. Zwolle: Windesheim.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2019). European Prevention Curriculum: a handbook for decision-makers, opinion-makers and policy-makers in science-based prevention of substance use. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Koperen, M. van, Kruitwagen, V., Westhuis, A., & Sobels, M. (2020). Gezonde School: landelijke samenwerking voor een gezonde jeugd. Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen, 98(2), 62-65.

Lammers, J., Onrust, S., & Maat, M. (2020). Dertig jaar preventie van alcohol, roken en drugs op scholen. TSG-Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen, 98(2), 72-76.

Leeuw, R. N. de, Kleinjan, M., Lammers, J., Lokman, S., & Engels, R. C. (2014). De effectiviteit van De Gezonde School en Genotmiddelen voor het basisonderwijs. Kind & Adolescent, 35(1), 2-21.

Malmberg, M. ; Kleinjan, M. ; Overbeek, G.J. ; Vermulst, A.A. ; Monshouwer, K.; Lammers, J.; Vollebergh, W.A.M. ; Engels, R.C.M.E. (2014). Effectiveness of the 'Healthy School and Drugs' prevention programme on adolescents' substance use: a randomized clustered trial. Addiction, vol. 109, iss. 6, p. 1031-1040).

Newton, N. C., Champion, K. E., Slade, T., Chapman, C., Stapinski, L., Koning, I., Tonks, Z., & Teesson, M. (2017). A systematic review of combined student- and parent-based programs to prevent alcohol and other drug use among adolescents. Drug and Alcohol Review, 36, 337-351.

Onrust, S. A., Otten, R., Lammers, J., & Smit, F. (2016). School-based programmes to reduce and prevent substance use in different age groups: what works for whom? Systematic review and meta-regression analysis. Clinical Psychology Review, 44, 45-59.

Tobler, N. S., Roona, M. R., Ochshorn, P., Marshall, D. G., Streke, A. V., & Stackpole, K. M. (2000). School based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis. The Journal of Primary Prevention, 20(4), 275-336.

Turhan, A., Onrust, S. A., Ten Klooster, P. M., & Pieterse, M. E. (2017). A school-based programme for tobacco and alcohol prevention in special education: effectiveness of the modified 'healthy school and drugs' intervention and moderation by school subtype. Addiction, 112(3), 533-543.

Bijlage 1: Digitale vragenlijst

1. Hoe beoordeel je de algemene communicatie vanuit Helder op School?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
2. Ben je bekend met de nieuwsbrief van Helder op School?
 - a. Ja
 - b. Nee
3. Hoe beoordeel je de nieuwsbrief van Helder op School?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
4. Ben je bekend met de helpdesk van Helder op School?
 - a. Ja
 - b. Nee
5. Hoe beoordeel je de helpdesk van Helder op School?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
6. Heb je weleens een regiobezoek gehad van Helder op School?
 - a. Ja
 - b. Nee
7. Hoe beoordeel je het regiobezoek van Helder op School?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
8. Ben je bekend met de materialen rondom de pijler Beleid (bijv. stappenplan, voorbeeldreglementen, beleidsadvies gamen en sociale media, tips)
 - a. Ja
 - b. Nee
9. Hoe beoordeel je de materialen rondom de pijler Beleid?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
10. Ben je bekend met de materialen rondom de pijler Signaleren en Begeleiden (bijv. toolbox Signaleren, e-learning samen en sociale media voor het onderwijs)
 - a. Ja
 - b. Nee

11. Hoe beoordeel je de materialen rondom de pijler Signaleren en Begeleiden?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
12. Met welke lesprogramma's ben je bekend (rondom de pijler Educatie)
- a. Smokefree Challenge
 - b. Frisse Start
 - c. Samen Fris
 - d. Be Wise Think Twice
 - e. In Charge
13. Hoe beoordeel je de bij jou bekende lesprogramma's over het algemeen?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
14. Hoe beoordeel je de implementatiewijze met betrekking tot het trainen van trainers?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
15. Hoe beoordeel je de implementatiewijze met betrekking tot het trainen van docenten?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
16. Ben je bekend met de materialen rondom de pijler Omgeving/Ouders (bijv. ouderavonden gamen en sociale media, flyers en filmpjes voor ouders)
- a. Ja
 - b. Nee
17. Hoe beoordeel je de materialen voor de pijler Omgeving/Ouders?
☐ Slecht ☐ Matig ☐ Gemiddeld ☐ Goed ☐ Uitstekend
18. Heb je nog opmerkingen of zijn er zaken die nog niet aan bod zijn gekomen?
.....
.....
.....
19. Mogen we jou benaderen voor een telefonisch gesprek rondom de implementatie van Helder op School?
- a. Ja: telefoonnummer / e-mailadres invoeren
 - b. Nee

Bijlage 2: Interview protocol

Opzet interview: Het eerste onderdeel gaat over de relatie tussen Helder op School en de IVZ/GGD. Het tweede onderdeel gaat over de implementatie van Helder op School (materialen) op school.

Onderdeel 1: Samenwerking met het Helder op School-team

1. Wat vind je van de huidige samenwerking met Helder op School?
 - a. Hoe kunnen we de samenwerking tussen Helder op School en jou verbeteren?
 - i. Wat zou je anders willen zien?
 - ii. Wat mis je?
 - b. Wat vind je van de positionering van Helder op School ten opzichte van de instelling van verslavingszorg/GGD?
 - i. Hoe kunnen we dit verbeteren
2. Wat zou je ervan vinden als we gaan werken met Helder op School coördinatoren per instelling voor verslavingszorg of GGD?
3. De communicatie vanuit Helder op School verloopt met name via nieuwsbrieven. Wat vind je hiervan?
 - a. Lees je de nieuwsbrief? Waarom wel/niet?
 - b. Zouden we een ander medium moeten gebruiken?
 - c. Hoe zouden we de communicatie kunnen verbeteren?
4. Als je vragen hebt over Helder op School, weet je dan waar je terecht kan?
5. Wat vind je van de train-de-trainer (niveau/inhoud, duur, frequentie)
 - a. Niveau?
 - b. Inhoud?
 - c. Duur?
 - d. Frequentie?
 - e. Wat zou je liever anders zien m.b.t. train-de-trainer?
6. We gaan steeds meer online doen. Wat vind je daarvan?

7. Vind je dat er onderdelen moeten fysiek blijven?
 - a. Train-de-trainer?
 - b. Regiobezoek?
 - c. Introductiemateriaal?
 - d. Kennisuitwisseling / ervaringen uitwisselen?
 - e. Iets anders?
8. Afsluiting: we gaan nu naar het volgende onderdeel, zijn er nog zaken m.b.t. samenwerking die belicht moeten worden? Tips/aanvullingen?

Onderdeel 2: Materialen

Beleid

1. Welke materialen m.b.t. beleid ken je? (Je kan de toolkit voor preventiewerkers op de website er even bij pakken als je een Teams vergadering hebt)
2. Welke materialen m.b.t. beleid heb je wel eens gebruikt?
 - a. Zijn deze materialen ondersteunend?
 - b. Zijn er verbeterpunten m.b.t. toepasbaarheid?
 - c. Zijn er verbeterpunten m.b.t. inhoud?
3. Wat maakt dat je sommige materialen niet hebt gebruikt/kent?
 - a. Vindbaarheid
 - b. Toepasbaarheid
 - c. Inhoud
4. Zijn er onderwerpen vanuit de praktijk waarvoor je handvatten wil hebben?
 - a. De laatste tijd hebben we enkele vragen over dealen gehad.
 - i. Leeft dit bij jullie ook?
 - ii. Zo ja, aan wat voor soort materiaal zou je behoefte hebben?

Educatie

1. Wat vind je van de lesprogramma's? (Checken welk lesprogramma de preventiewerker kent en die langslopen.)
 - a. Toepasbaarheid leeftijd/niveau
 - b. Duur
 - c. Kosten
2. Waarom werk je niet met bepaalde lesprogramma's? (checken welke ze niet kennen).
 - a. Toepasbaarheid leeftijd/niveau
 - b. Duur
 - c. Kosten
3. Heb je zicht op de wijze waarop de lesprogramma's in de praktijk worden uitgevoerd.
 - a. Wat mis je in de lesprogramma's? (leeftijd/niveau/thema)
4. In de verschillende pilots zien we dat de lessen veelal niet worden uitgevoerd zoals bedoeld. Heb jij ideeën over hoe we dit kunnen verbeteren.
5. Wat vind je van de docententraining?
 - a. Duur?
 - b. Noodzaak?
 - c. Animo/weerstand vanuit docenten?
 - d. Tips?
6. Wat vind je van de communicatie over de lesprogramma's m.b.t. wat er is voor welke doelgroep?
7. Heb je ervaring met ervaringsdeskundige?
 - a. Wat vind je positief en negatief?
8. Heb je last of gemak van andere organisaties? (bijv. Be Aware, Stichting Voorkom)
 - a. Zijn dit instellingen die zelf de lessen verzorgen?
 - b. Waar loop je tegenaan?
 - c. Op welke manier zouden wij jullie hierbij kunnen ondersteunen?

Signaleren

1. Welke materialen m.b.t. signaleren ken je? (Je kan de toolkit voor preventiewerkers op de website er even bij pakken als je een Teams vergadering hebt)
2. Welke materialen m.b.t. signaleren heb je wel eens gebruikt?
 - a. Zijn deze materialen ondersteunend?
 - b. Zijn er verbeterpunten m.b.t. toepasbaarheid?
 - c. Zijn er verbeterpunten m.b.t. inhoud?
3. Wat maakt dat je sommige materialen niet hebt gebruikt/kent?
 - a. Vindbaarheid
 - b. Toepasbaarheid
 - c. Inhoud
4. Gebruiken jullie "eigen" materiaal?
5. Welke onderdelen zou je handvatten m.b.t. signaleren willen hebben?

Omgeving

1. Welke materialen m.b.t. omgeving ken je? (Je kan de toolkit voor preventiewerkers op de website er even bij pakken als je een Teams vergadering hebt)
2. Welke materialen m.b.t. omgeving heb je wel eens gebruikt?
 - a. Zijn deze materialen ondersteunend?
 - b. Zijn er verbeterpunten m.b.t. toepasbaarheid?
 - c. Zijn er verbeterpunten m.b.t. inhoud?
3. Wat maakt dat je sommige materialen niet hebt gebruikt/kent?
 - a. Vindbaarheid
 - b. Toepasbaarheid
 - c. Inhoud
4. Gebruiken jullie "eigen" materiaal?
5. Waar is behoefte aan?

Algemeen

1. Maak je aanpassingen aan de materialen? Waarom?
2. Deel je materialen met andere instellingen?
3. Mis je materialen voor implementatie?
4. Welke knelpunten ervaar je vanuit de school voor een goede implementatie van Helder op School?
5. Werken jullie nog samen met andere gelijknamige partijen?
 - a. Hoe is het werk verdeeld?
6. Zijn er nog tips? / Is er iets wat je ons mee wil geven?

Sluit het interview af. We houden de preventiewerker op de hoogte van de ontwikkelingen rondom de implementatie. BEDANKT PREVENTIEWERKER :)

